

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

OBERST H. C. HERTEL

OG HANS SLÆGT

VED

H. C. HERTEL

ARTILLERIKAPTAJN

1934

VILHELM TRYDE · KØBENHAVN

SLÆGTSFORSKERNES
BIBLIOTEK

OBERST H. C. HERTEL
OG HANS SLÆGT

Oterst H. C. Hertel
Efter Fotografi fra 1879.

OBERST H. C. HERTEL

OG HANS SLÆGT

VED

H. C. HERTEL
ARTILLERIKAPTAJN

VILHELM TRYDE-- KØBENHAVN
M C M X X X I V

Til Minde om den 2. Februar 1864

Paa 70 Aars Dagen

MIN FADER OG HANS SLÆGT.

Et højt fortjent Medlem af Familien, Overlærer ved Mulernes Legatskole i Odense Theodor Hertel, udsendte i Begyndelsen af 1880'erne en Række Spørgeskemaer til Familiens forskellige Medlemmer, og Resultatet af disse Oplysninger blev Udsendelsen af »Familien Hertels Stamtavle. Trykt som Manuskript. Odense 1886«. Det var lykkedes den interesserede og flittige Gransker at naa tilbage til Købmand i Svendborg *Samuel Friedrich Hertel*, født 1637, begravet 4. Maj 1700 i den søndre Gang af Nicolai Kirke, som Familiens først kendte Stamfader. Længere kunde han ikke naa tilbage, da Kirkebøgerne i Svendborg, som han oplyser i Forordet, kun gaar tilbage til 1677, men Familiens Medlemmer er alligevel hin brave Overlærer inderligt taknemmelige for det store Arbejde, han har præsteret, og hvorved det for første Gang lykkedes at faa et samlet Overblik over den vidt spredte Slægt. Nogle Medlemmer af Familien i Roskilde med den gamle Læge Wolfgang Hertel (død 1932) i Spidsen har noget ind i dette Aarhundrede fortsat og fuldført Stamtavlen til c. 1925, men af oekonomiske Hensyn lykkedes det desværre ikke at faa den trykt. Jeg er dog saa heldig at eje et haandskrevet Exemplar af denne nye Udgave.

Alle vi nulevende Medlemmer af Familien nedstammer altsaa fra den gamle Købmand i Svendborg Samuel

Friederich Hertell, og Trin for Trin og uden Afbrydelse kan vi nu følge Familien til vore Dage. Lige til Slutningen af det 18. Aarhundrede stavede Familien Navnet med det dobbelte »l«, men herefter er dette bortfaldet; jeg har dog kendt en Særling af Slægten, Translatør og Revisor i Indenrigsministeriet Anton H., der fanatisk lige til sin Død ved Aarhundredeskiftet fastholdt at stave sit Navn med de to l'er.

Som i saa mange andre ældre danske Slægter var der i tidligere Tider en stor Mængde Præster blandt dens Medlemmer; det var ligesom en Selvfølge, at i det mindste en af Sønerne af den som Regel store Børneflok i Præstegaardene skulde følge i Faderens Fodspor. Desuden har der været en hel Del Landmænd, og i disses Hjem var som Regel Børneflokken ikke mindre. I Løbet af det 19. Aarhundrede aftog Præsternes Antal mere og mere og efterfulgtes af en Del Officerer og Læger. I vore Dage findes der ikke en eneste Præst af Navnet her i Landet; den Stand, der for Øjeblikket samler det største Antal Navne, er Ingeniørernes. Paafaldende nok har der, saa vidt jeg kan se, aldrig været nogen Hertel, der har taget juridisk Embedsexamen, hvorimod der findes Exempler paa de fleste andre Examinere. Den skarpe logiske Tænkning ligger aabenbart ikke for os; heller ikke inden for nogen Gren af Videnskaben har noget Medlem forstaaet at gøre sig gældende. Familiens mange Led i Tidernes Løb har gennemgaaende været i Besiddelse af gode og solide Evner og Kundskaber; det har været brave og agtværdige Mennesker i gennemgaaende jævnt gode Embeder og Livsstillinger, som har nydt almindelig Agtelse og godt Omdømme. Nogen større Formue har aldrig

existeret indenfor Familien, og aldrig har nogen naaet op til de højeste Stillinger i Samfundet. En udpræget Slægtsfølelse har altid gjort sig gældende, og dette kulminerede særligt omkring Midten af forrige Aarhundrede, hvor det i en forbavsende Grad var blevet almindeligt, at Fætre og Kusiner af Navnet giftede sig med hinanden. Heldigvis indskrænkede dette sig til denne ene Generation.

Hvor fristende det end kunde være at fordybe sig lidt nærmere i Familiens forskellige Grene, vil jeg dog indskrænke mig til at standse ved min *Oldefader Jørgen Lund Hertell*, Sønesønssøn af den gamle Købmand i Svendborg. Denne Oldefader var født i Lumbye 9. Juli 1764, blev Student med laud. i 1784, cand. phil. Juli 1785 og allerede April 1787 cand. theol., rigtignok med det sørgelige Resultat af haud. illaud. til sin Embedsexamen. Et Par Aar senere er han alligevel Sognepræst først i Fensmark, derefter i Rønnebæk, dernæst 10 Aar i Vordingborg, hvor han opnaede at faa Rang med københavnske Sognepræster i 6. Rangklasse Nr. 13. Han døde 16. Marts 1831 efter de sidste 15 Aar at have haft det sikkert meget store og indbringende Sognekald til Ballestrup og Maaløv Menigheder i Nærheden af Hovedstaden.

Som Præst har han uden Tvivl hørt til Rationalisterne, thi der staar anført i Stambogen, at han bl. a. er Forfatter til en »Prædiken om Kokopper«, hvori han imødegaar Tidens Overtro. Oldefader var første Gang gift med en Datter af Hofkonditor Møller og Hustru, født Berling, som blev Moder til min Farfader og endnu en Søn, ved hvis Fødsel hun døde. 7 Maaneder senere giftede Præsten sig igen, denne Gang med en ung Dame paa 20 Aar af den kendte og ansete Slægt Haffner, og med denne Hustru fik han 2 Døtre og 4 Sønner, hvoriblandt den senere

Præst i Moldrup Hans Vilhelm Hertel, hvem jeg vil faa Lejlighed til at omtale en Del nærmere. Den 16. November 1837 døde Oldemoder Haffner her i Byen, og hun blev bisat i en stor ny Grav paa Garnisons Kirkegaard, en Grav som efterhaanden og indtil Dato er kommet til at rumme mange af Familiens Medlemmer, der er gaaet bort i de snart 100 Aar, der siden da er forløbet.

Min *Farfader Frederik Christian Hertel* blev født i Rønnebæk Præstegaard den 10. Januar 1796. I 1809, altsaa 13 Aar gammel, blev han optaget som Elev i Artilleriecadetskolen; 2 Aar senere blev han Stykjunker, i August 1813 Secondlieutenant med Anciennitet fra 1811, i 1820 karakteriseret Premierlieutenant med endelig Udnævnelse fra 1828, i 1830 karakteriseret Capitain med Udnævnelse til Capitain af 1. Kl. i 1842. Allerede i 1825 var han blevet Tøjhuslieutenant og ansat som Forstander for Københavns Arsenal og den danske Artilleriebrigades Staldetat, og denne i vore Dage saa besynderligt lydende Stilling beholdt han til sin Død i 1843. Artilleriet havde dengang Afdelinger til Betjening af det tunge Skyts, beregnet til Montering i befæstede Stillinger, saavel som det letbevægelige Artilleri i et betydeligt Antal Feltbatterier; men disse Batterier havde ikke som senere hvert sine egne Stamheste, hvorimod samtlige Batteriers Hestebestand var samlet i den fælles Staldetat, hvorfra Hestene efter Tur tildeltes de enkelte Batterier, som derefter havde deres Exercerperiode paa Amager Fælled med tilhørende Skydninger. Stillingen som Forstander for denne Staldetat maa sikkert have været et meget behageligt og eftertragtet Embede, da det var forbundet bl. a. med Embedsbolig først paa Kristiansborg (jeg har desværre aldrig kunnet faa opspurgt den nærmere Beliggenhed), hvor

ogsaa Staldene var, og derefter i den nye Artillerikaserne i Baadsmandsstræde paa Kristianshavn lige op under den gamle Voldlinie, der var færdigbygget og taget i Brug i Slutningen af 1830'erne. Bedstefader flyttede da herud med Staldetaten og blev Kasernens første Kommandant. Med Stillingen var endvidere forbundet forskellige Sportler, hvoriblandt den for en Landmand store Behagelighed, at al Staldgødningen fra den store Hestebestand tilfaldt Forstanderen.

Da Faderen, som ovenfor nævnt, paa dette Tidspunkt var Sognepræst i Ballerup, og da Bedstefader ved sit Ægteskab i 1826 var blevet gift med en Dame fra et velstaaende Hjem, har man en nærliggende Forklaring til, at Bedstefader, for at faa Anvendelse for den store konstante Beholdning af god solid Staldgødning, har erhvervet sig den tæt foran Ballerup By beliggende Hovedgaard »Lautrupgaard«, ikke længere fjærnet fra Hovedstaden, end at det kunde betale sig daglig at hente det for Gaardens Jorder saa værdifulde Produkt fra Kasernen paa Kristianshavn. Her paa denne store og smukke Gaard med den anselige Hovedbygning har Familien sikkert haft en herlig Sommerbolig, ovenikøbet i Nærheden af den store Præstegaard i Ballerup.

Den 9. Juli 1826 havde Bedstefader indgaaet Ægteskab med *Charlotte Hedevig Engberg*, født den 28. Maj 1800, adopteret af Cancelliraad Niels Thomsen, Ejer af Torp Ladegaard i Skuldeløv Sogn, Horns Herred, født den 13. November 1776, død den 24. Januar 1847, og Hustru Anna Dorthea, født Engberg, født den 9. Februar 1773, død den 31. Januar 1839. Vielsen fandt Sted i Skuldeløv Kirke og udførtes naturligvis af Brudgom-

mens Fader. Det unge Par fik deres Hjem paa Kristiansborg og her kom min Fader til Verden det følgende Aar, Søsteren Thyra i 1830 og Broderen Valdemar i 1831, hvorimod de to yngste Søsken Nathalie og Axel blev

Capitain F. C. Hertel.

Efter Maleri.

født paa Kasernen i Baadmandsstræde henholdsvis i 1838 og 1840.

Desværre ved jeg kun meget lidt om mine Bedsteforældre. De døde begge saa tidligt, at Børnene var ganske unge — min Fader lige fyldt 16 Aar — saa at de kun har haft en svag Erindring om deres Forældre. Begge skal

have været fornøjelige og elskværdige Mennesker med mange gode og alvorlige Interesser, og Samlivet med dem har betydet overordentligt meget for Børnene, som bevarede det skønneste Minde om et lykkeligt Barndoms-

Fru Charlotte Hedevig Hertel, f. Engberg.

Efter Maleri.

hjem, navnlig et straalende Minde om en kærlig og opofrende Moder. Jeg har hængende over mit Skrivebord de eneste originale Portrætter, der findes af dem, to smaa Malerier, Brystbilleder, i de tidssvarende svære, forgyldte Rammer. Bedstefaders Billede siger ikke saa meget. Det er ungdommeligt, han har et elskværdigt Udtryk i det

aflange glatbarberede Ansigt, lyst Haar og lysbrune Øjne; men det gør et ret stift Indtryk med den meget høje Uniformskrave og de store Epauletter paa den røde Uniforms Kjole med det sorte Brystindlæg og den sorte Krave. Billedet er ikke signeret. Bedstemoders Billede er derimod malet af C. A. Jensen i 1829, altsaa 3 Aar efter hendes Bryllup. Hun maa have haft meget smukke og regelmæssige Træk og straalende brune Øjne; det kraftige mørke Haar er højt opsat med store Bukler. Hun er iført en lysblaa Silkekjole, nedringet med store Pufærmer, og om Halsen et stort Fichy af hvidt Tyll. Om Halsen har hun en dobbeltslynget Guldkæde, der gaar ned til Bæltet og her bærer et stort Gulduhr, som endnu er i mit Eje.

Man skulde tro, at Livet ude i den yderste, frie Del af Kristianshavn i Ly af Volden med den brede foranliggende Voldgrav, i Forbindelse med Ferielivet paa Lautrupgaard maatte være saa sundt og betryggende, som tænkes kunde i Datidens København, men det var aldeles ikke Tilfældet. Den helt nye Kaserne har senere vist sig at være opført paa gammelt opfyldt Terrain af alt andet end hygieinisk Beskaffenhed, og Følgen heraf var, at der strax i de første Aar ofte herskede ondartede Epidemier derude. Overfor saadanne Epidemier stod man dengang saa at sige hjælpeløs. Rundt omkring paa Kasernens Gange og Trapper opstilledes Fyrfade med Gløder, hvori friske Enebærkviste brændtes, hvis kraftige hvide Røg skulde spredes rundt for at dræbe den usynlige og ukendte Fjende. I Foraaret 1843 herskede en alvorlig Tyfusepidemi paa Kasernen. Inden Familien naaede ud til Lautrup-

gaard, blev Bedstemoder syg og døde den 25. Juni 1843, lige fyldt 43 Aar. Om Efteraaret rasede Epidemien paany, og denne Gang var det Bedstefader, der bukkede under for den lumske Farsot, den 25. November.

Blandt de mange Familiebreve, jeg er saa lykkelig at eje, findes et Brev fra Bedstefader til Broderen Hans i Moldrup Præstegaard, skrevet umiddelbart efter Hustruens Død. Paa gribende Maade skildrer han sin dybe Sorg og sin inderlige Bekymring for de fem moderløse Børns Fremtid. Jeg mindes ogsaa som Barn at have hørt fortælle, at naar Bedstefader døde 5 Maaneder efter Bedstemoder, var det af Sorg over hendes Bortgang. Senere har jeg ved Eftersyn i de gamle Kirkebøger faaet konstateret, at det jo havde en mere naturlig Aarsag.

Det gode lykkelige Hjem eksisterede ikke mere og de fem Søskende maatte skilles, idet hver for sig blev optaget i et nyt Hjem, men de stærkeste Baand knyttede dem alligevel paa den mest rørende Maade til hinanden for hele Livet. Aldrig mindes jeg at have oplevet noget lignende som den Glæde og indbyrdes Kærlighed, der altid kom for en Dag, naar Fader mødtes med sine Søskende og mest naturligvis, naar han traf de to Søstre. Det gode smukke velstaaende Hjem paa Kasernen og paa Lautrupgaard blev opløst, og da alle Børnene var mindreaarige, blev efter Datidens Sædvane saa godt som alt solgt ved Auction. Dette er Grunden til, at Børnene næsten intet fik bevaret fra Barndomshjemmet. Min Fader ejede dog enkelte herlige Mahognitræs Møbler i den smukke Stil fra Aarhundredets Begyndelse. Lautrupgaard blev solgt og den samlede rørlige Formue blev delt imel-

lem de fem Søkende. Jeg mindes at have hørt noget om, at hver skulde eje omkring 20.000 Rdl., en efter Datidens Forhold ret anselig Kapital og en solid Støtte til at begynde Livet med.

Min *Fader Harald Christian Hertel* kom til Verden i Embedsboligen paa Kristiansborg den 29. April 1827. Det har været herlige Forhold for den raske Dreng at voxe op under; først paa det store Slot med Buegangene, den store Ridebane og Staldene med de mange Heste, fra 10—12 Aars Alderen paa den store nye Kaserne med endnu bedre og friere Pladsforhold. Chefens Søn har uden Tvivl haft fri og uhindret Adgang til Staldene, tidligt blev han fortrolig med at færdes blandt og røre Hestene, og i en meget ung Alder udvikledes han til en dygtig og dristig Rytter, en Færdighed han bevarede hele Livet igennem. Det har derfor været det naturligste af Verden, at han kom til at følge sin Fader i Valget af Livsstilling. Da Hjemmet paa Kasernen blev opløst i 1843, kom han i Huset hos Oberst af Fodfolket Schiwe, hvis Søn Vilhelm, den senere Admiral, var født samme Aar som Fader og vedblev hele Livet igennem at være hans nære og trofaste Ven.

Fader var Elev i Efterslægtens Skole, og efter herfra at have bestaaet den saakaldte Præliminærexamen, forberedte han sig til Optagelsesprøven til den kongelige militære Højskole, hvilken Prøve han bestod i 1846, hvorefter han samme Aar indtraadte som Elev i Artilleriklassen.

Højskolen var beliggende paa Kongens Nytorv paa det nuværende Kongelige Teaters Plads. Bygningen blev ned-

revet i Begyndelsen af 1870'erne for at give Grundplads til Teateret, da det gamle Teater, som laa paa den nuværende aabne Plads foran Erichsens Palæ, skulde forsvinde. I daglig Tale kaldtes Bygningen »Gethuset«, af det tyske giessen, fordi den oprindeligt havde været anvendt til Kanonstøberi. Det var en stilfuld Bygning paa 2 Etager.

Skolen var oprettet af Kong Frederik den 6te i Aaret 1830 for at uddanne Officerer til Generalstaben, Artilleriet og Ingeniørkorpset; samtidig blev den gamle Artillericadetskole nedlagt. Undervisningen varede i 4 Aar og gaves i to toaarige Klasser. Undervisningen var fælles for de forskellige Afdelinger i yngste Klasse, der omfattede de civile Fag og de mere fundamentale. I ældste Klasse fik Eleverne Undervisning i deres særlige Vaabenfag. Undervisningen var meget grundig og indgaaende, og de fra Skolen afgaaede Elever var altid anerkendt som havende nydt en Undervisning og Uddannelse, som fuldt ud stod paa Højde med Tidens Fordringer. Skolens Chef paa det Tidspunkt var den udmærket ansete Oberst af Artilleriet F. Lønborg. Forholdet mellem Chef og Elever var præget af Tidens strænge militære Disciplin men ved Siden heraf fuldt ud personligt. De første 3 Aar var Eleverne indkvarteret paa Skolen, det sidste Aar boede de privat i Byen.

Den 1/8 1846 indtraadte Fader som Elev, og i 1848 opnaaede han Udnævnelse til Secondlieutenant à la suite med Anciennitet fra Indtrædelsesdagen, den 1/11 1849 udnævntes han til karakteriseret Premierlieutenant. Undervisningen omfattede baade de rent militære Fag og de civile som Sprog og Historie, men Hovedfaget var dog

Matematik, hvoraf atter som den vigtigste Gren dyrkedes den descriptive Geometri, der i sig kunde komme til at rumme saa at sige samtlige Grene af Matematikken, og den descriptive Geometri anvendtes ved alle de rent militære Fag. Læreren i descriptiv Geometri var Major L. S. Kellner; den bekendte K. K. G. Andræ, der oprindeligt var Officer i Generalstaben, var Lærer i matematisk Analyse og rationel Mekanik. Som Lærer i Fransk virkede den bekendte Professor W. Bjerring, i Fysik og Kemi Artilleriecapitain J. C. Hoffmann, der særligt i Kemi har været en fortrinlig Lærer. I Tysk havde til Lærer daværende Premierlieutenant J. A. P. F. Wøris-høffer, den senere kendte Generallieutenant. Den af Eleverne mest forgudede og ansete af alle Lærerne var daværende Artilleriecapitain H. H. A. de Jonquières, Læreren i Artillerikonstruktion, Vaabnets senere højtansete Generalinspektør og Chef. Hans sjældne personlige Egenskaber har præget hans hele Undervisning, og han stillede store Fordringer til Elevernes Intelligens og hurtige Tankegang. Venskabet mellem denne udmærkede Mand og Artilleriets mange dygtige yngre Officerer grundlagdes paa denne Maade fra de unge Officerers første Aar i Vaabnet. Man kan forstaa, hvad det f. Ex. har været for min Fader i 1864 at faa Jonquières til Chef ved Forsvaret af Dybbøl. Da Jonquières døde i 1879, 63 Aar gammel, stod Fader Sørgemarskal ved hans Baare. Jeg husker, hvor bevæget Fader var ved den elskede Chefs uventede Død.

I 1848 udbrød Krigen mod Insurgenterne, og hele den danske Hær maatte mobiliseres. Resultatet var for den militære Højskoles Vedkommende, at den blev midlertidigt lukket. Skolens Elever var kommet lige fra det

civile Liv, en Del som Studenter, men de havde ikke forinden erhvervet nogensomhelst militær Uddannelse. For at de unge Elever skulde kunne gøre Fyldest som Befalingsmænd, maatte de derfor begynde forfra som Rekrutter og derefter fortsætte trinvis opefter. Datidens Uddannelsesskoler var grundige og langvarige, og efter først at have gennemgaaet en Rekrutskole paa Kasernen i Baadsmundsstræde baade som Konstabel og Trainkonstabel og fortsat paa en Skole til Uddannelse som Tropskommandør, lykkedes det for Eleverne endelig i Foraaet 1849 at opnaa at gøre Tjeneste i Felten ved deres Vaaben. Fader blev kommanderet til Tjeneste i Fredericia og kom derved til at deltage i Fæstningens Forsvar og i den store Sejrsdag den 6. Juli. I selve Udfaldet fra Fæstningen kom han ikke med, da han som Artillerist var bundet til Betjeningen af de svære Piecer paa Volden. Oberst O. Vaupell fortæller i sin Nekrolog over Fader, trykt i Bladet »Dannebrog« af 5/2 1881, at han den 3. Juni fik Lejlighed til at vise sig som en dygtig Artillerist, idet han under en heftig Artilleriduel fik ødelagt 3 fjendtlige 24 $\bar{w}$ Kuglekanoner og en 168 pundig Mortèr, der var blevet anbragt i faretruende Nærhed af den Saillant, hvor Fader havde sine Kanoner monteret. Det paagældende fjendtlige Batteri var uforstyrret blevet anlagt i Løbet af Natten, og da Fæstningens højt fortjente Kommandant, Ingenieuroberst N. C. Lunding, der var noget colerisk og opfarende af Temperament, opdagede dette ved sin tidlige Morgeninspicering, vilde han i den Anledning have arresteret den unge Lieutenant for Tjenesteforsømmelse. Den fungerende Artillerichef fik dog den vrede Kommandant overtalt til i Stedet for at lade den unge Officer forsøge ved sin

Ild at ødelægge det fjendtlige Batteri, og da dette altsaa lykkedes, blev der ikke længer Tale om Arrest. I Efteraaret 1849 blev Fader Premierlieutenant og kom nu til at forrette Tjeneste ved Feltartilleriet ved Batteriet Mossin, med hvilket han næste Aar deltog i den store Kamp ved Isted den 25. Juli.

Efter Felttogets egentlige Afslutning maatte Afdelingerne forblive under Vaaben og fordeles i den sydlige Del af Slesvig. Med Batteriet Mossin blev Fader indkvarteret i Slesvig By paa Gottorp Slot, og maatte med sit Halvbatteri deltage i Forposttjenesten. I et forøvrigt livligt og interessant Brev fra dette Efteraar skildrer han Kvarterets elendige Forfatning og Tjenestens haabløst kedelige Ensformighed. Endelig omkring Nytaar 1851 blev han beordret til at afgaa fra Tjeneste ved Batteriet for at vende tilbage til Højskolen. Hjemrejsen gik op igennem Slesvig, (Betegnelsen »Sønderjylland« blev først langt senere almindelig) og undervejs aflagde han Besøg i Præstegaarden i Landsbyen Moldrup tæt udenfor Haderslev, hvor Farbroderen *Hans Vilhelm Hertel*, født den 11. Maj 1800, var Sognepræst. Besøget var saare naturligt. Det var jo ellers ikke saa nemt og heller ikke billigt at rejse paa Besøg i de Tider, i Dampskibenes første Periode og før de første Jærnbaner var anlagt. Desuden havde den ældre Præst og den unge Lieutenant truffet hinanden det foregaaende Aar i Fredericia, hvor Onklen under hele Belejringen forrettede Tjeneste som Feltpræst, og hvor det var ham, der havde talt ved de faldne Krigeres Jordefærd efter den 6. Juli Kampen. I Præstegaarden var der 4 Sønner og 2 Døtre; Moderen, født v. Westen, var død nogle Aar i Forvejen ved den yngste

Søns Fødsel, og en trofast Dame Frøken Line Manicus havde overtaget Husmoderens Gerning. Den ældste af alle Børnene var Datteren *Vilhelmine Magdalene Sophie*, født den 24. Februar 1831. Hun har været en meget nydelig ung Pige paa 19 Aar, høj, slank med fine regelmæssige Træk, mørke Øjne og mørkt Haar, og dertil livlig, velbegavet og kundskabsrig. Den unge Officer, der vendte hjem fra 2 Aars Felttog, og den nydelige unge Pige fandt hurtigt hinanden, og længe har det næppe været, før de gav hinanden deres Tro og Hjærte. Vilhelmine var saa udpræget Præstens Yndlingsbarn, og den faderlige Vel-signelse blev let erhvervet.

Men Pligten kaldte tilbage til Højskolen og den afbrudte Undervisning skulde genoptages. Det kneb haardt efter Feltlivets frie Forhold at skulle tage fat paa det kedelige, stille og ensformige Skoleliv, at være indespærret det meste af Dagen til de mange Undervisningstimer og med de mange Forberedelser og skriftlige Opgaver om Aftenen. Da min Broder Vilhelm døde i Faxe i 1918, og saa meget af hans Indbo blev solgt ved Auction, købte en Bekendt et udskaaret lille Træskrin, som aflaset var fundet paa Loftet, og om hvis Indhold ingen vidste Besked. Da det lykkedes ham at faa Æsken aabnet, opdagede han til sin store Overraskelse, at den indeholdt en stor Mængde gamle Breve fra 1850'erne, og han var da saa betænksom at sende mig hele denne Bunke Breve. Det viste sig at være den store Korrespondance mellem Fader og Vilhelmine Hertel, først og fremmest fra deres Forlovelsestid og enkelte fra Tiden efter deres Bryllup. Jeg fik Brevene ordnet saa vidt gørligt i kronologisk

Rækkefølge og læste dem med stor Interesse, hvorefter de paa enkelte Undtagelser nær alle blev brændt. Jeg lærte disse to Mennesker godt at kende fra deres lykkelige Ungdomsaar, og det morede mig meget at læse, i hvor høj Grad det kneb for Fader, ligesom forøvrigt for alle hans Kammerater, at skulle tvinge sig til at anvende den fornødne Interesse, Energi og Flid til at følge Undervisningen, og navnlig til at skulle underkaste sig den obligate strænge Afslutningsprøve, hvorved den endelige indbyrdes Anciennitet inden for Vaabnet skulde erhverves. Forgæves indsendte Eleverne til Højskolens Chef et Forslag om, at de for at slippe for Afslutningsprøven vilde underkaste sig en Bedømmelse i hvert enkelt Fag af den paagældende Lærer, og at disses Karakterer skulde danne Grundlaget til Fastsættelsen af den indbyrdes Anciennitet. Skolen var ubønhørlig.

Afbrydelsen paa Grund af Krigen havde varet det meste af 3 Aar, saaledes at der var $2\frac{1}{2}$ Aar tilbage af den planlagte Undervisningstid, da denne atter genoptoges i Begyndelsen af 1851. Det sidste Skoleaar havde Eleverne Ret til at bo privat i Byen. Min Fader og tre af hans Artillerikammerater, Holbek, Bahnson og Elben, lejede i Fællesskab en Lejlighed i Gothersgade, vistnok lige for Adelgade, hvor Hjorteapoteket har til Huse. Hver havde sit Soveværelse og dertil havde de fælles Spisestue og fælles Dagligstue foruden en Kone til at passe Huset og Husholdningen. Af Brevene fremgaar, med hvor stor Spænding og beskedne Forventninger hver enkelt Prøve blev underkastet, undertiden kneb det ogsaa, Examinen var skrap, og efter de gældende Bestemmelser blev man

afvist og kunde ikke bestaa, saafremt man »dumpede« i noget af Hovedfagene. Men det klarede dog til almindelig Tilfredshed, og det gode Resultat fejredes med en stor Fest i Gothersgade.

Ved Afgangen fra Højskolen i Marts 1853 blev Fader forsat fra 1. til 2. Artilleriregiment og blev kommanderet til Tjeneste ved Batteriet Wegener, som havde Garnison i Rendsborg. Det har sikkert været en vidunderlig Forandring at komme fra det stillesiddende trælske Studereliv ud til den raske frie Tilværelse i den betydelige Garnisonsby ved Ejderen. Tjenesten var afvejlende nok. Der var en hel Række forskellige Skoler foruden Exercertiden med Skydningerne i Løbet af Sommeren, og ved enkelte Batterier, saaledes ved Batteriet Wegener, var der ovenikøbet en Underafdeling for Pioner- og Pontontjeneste, en Virksomhed som Ingeniørtropperne først senere helt overtog. Men der var strax ogsaa andet at tænke paa.

I Moldrup ved Haderslev boede Vilhelmine, og undervejs til den nye Garnisonsby blev der sikkert aflagt Besøg i Præstegaarden. Brylluppet blev fastsat til at skulle finde Sted om Efteraaret og den 19. Oktober 1853 blev det lykkelige unge Par viet i Moldrup Kirke. At sende Lykønskningstelegrammer var dengang en ukendt Mode. De fraværende af Slægten og Venner sendte Breve helst som poetiske Udgydelser. Jeg ejer fra Bryllupsfesten to lange haandskrevne, versificerede Bryllupshilsener, den ene fra Onklen Major Rejnhold Hertel, den anden fra en Fætter, begge i sirlig Skrift paa Datidens morsomme Festpapir

med ophøjet Billedtryk og næsten i Miniatureformat. Brudens Udstyr var sendt i Forvejen til Rendsborg, og det nye Hjem stod parat til at modtage den unge Frue i den morsomme gammeldags Fæstningsby indenfor Voldene. Byen var indrettet og betragtedes som en Fæstning paa samme Maade som f. Ex. Fredericia. Alle Husene var

Premierlieutenant H. C. Hertel.

Fru Vilhelmine Hertel, f. Hertel.

Efter Daguerretypier fra ca. 1855.

saa lave, at Tagryggen ikke ragede op over Voldene og alle Gaderne var lige, parallelle eller vinkelrette paa hinanden. Lige bag Voldgaden paa Hjørnet af »Königstrasse« boede det unge Lieutenantspar. En endnu eksisterende Blyantstegning, som i gamle Dage hang over Faders Skrivebord, giver en ret idyllisk Fremstilling af Huset og et Stykke af Volden med den brede Rampe, der fører lige ned til Gaden.

I Foraaret 1857 flyttede de tilbage til København og fik et smukt Hjem ude paa Kristianshavn i et af de mor-

somme gamle Huse i Strandgade, det nuværende Nr. 30, med høje rummelige Værelser til Gaden, lige overfor en af Asiatisk Compagnis fornemme Bygninger; paa Bagsiden til den rummelige Gaard med Træer og Have er Huset forsynet med Svalegange og andre forhistoriske Indretninger. En Lieutenants Gage var ogsaa dengang yderst beskedent, men takket være den gode Arv fra Fædrenehjemmet kunde Familien føre et ret stort Hus, og forskellige af Slægtens yngre Medlemmer havde her deres stadige Tilhold, ja boede her endog for længere Tid ad Gangen, saaledes Faders yngste Broder Axel, der studerede Medicin, og Vilhelmines ældste Broder Rejnhold, der studerede til at blive Præst.

En fjærn Slægtning af min Fader, Forfatteren Sophus Schandorph, kom ogsaa meget derude i Strandgade. Efter Faders Død i 1881 skrev han en meget velment og velvillig Nekrolog over Fader i Bladet »Vort Forsvar« Nr. 4 1881, hvor han giver en fornøjelig Skildring af Livet i Hjemmet og tillige skildrer forskellige kaade og unægtelig meget ungdommelige Løjer, de undertiden kunde indlade sig paa. Han giver en meget personlig Karakteristik af Fader, en Fremstilling jeg dog maa anse for at være dikteret med vel megen »licentia poetica«.

Den 1. April 1860 udnævntes Fader til Capitain af 2. Klasse. Ægteskabet havde hidtil været barnløst, men i Begyndelsen af 1861 skulde de endelig naa deres store Ønskers Maal at faa Familien forøget. Begivenheden var imødeset med en hel Del Spænding og Bekymring, og Faders gode Ven fra Ungdomsaarene, den senere bekendte Gynækolog Professor Frantz Howitz, havde lovet at hjælpe. Den 13. Februar kom en lille Dreng til Verden;

Begivenheden var vel overstaaet og Glæden var stor. Et straalende Brev til den gamle Fader i Moldrup fortæller om den store Oplevelse, og den lykkelige Bedstefader skriver tilbage og udtrykker sin levende Glæde og Taknemmelighed. I Løbet af nogle faa Dage begyndte den unge Moder at skrante, og Tilstanden begyndte at blive betænkelig. De daglige Beretninger til Moldrup giver et levende Billede af, hvor ængstende Situationen udvikler sig. Den 21. Februar døde Vilhelmine af Barselseber. Faders Brev til den gamle Præst og dennes Svar tilbage er noget af det mest hjerteskerende, man kan tænke sig. Den meget strænge Vinter forhindrede Præsten i at komme herover og forrette Bisættelsen, som fandt Sted i Familiegraven paa Garnisons Kirkegaard. Faders Søster Nathalie, der dengang var forlovet med sin tilkommende Mand, Lægen Atke Bentsen paa Nørrebro, boede i Strandgade for at gaa Svigerinden til Haande. Hun blev nu foreløbig i Hjemmet for at passe den lille Dreng, der i Daaben selvfølgelig kom til at bære Moderens Navn, min inderligt kære Broder Vilhelm. Hen paa Sommeren blev det bestemt, at den lille Vilhelm skulde komme til Præstegaarden i Moldrup, og her blev han saa i godt 3 Aar til efter Krigen, passet og plejet af Husbestyrerinden, den kærlige og omhyggelige Tante Line Manicus, og af Moderens ugifte Søster Christiane, der lige til sin Død af alle i Slægten blev kaldt Tante Jane. Den lille Dreng havde det godt, blev godt passet og plejet men ogsaa dygtigt forkælet.

I Efteraaret 1861 flyttede Fader fra Strandgade. Det blev ordnet saaledes, at Broderen Axel og Svogeren Rejnhold skulde blive boende hos ham, og de flyttede da

til Løvstræde Nr. 8, hvor de rimeligvis blev boende, til Fader i sit nye Ægteskab flyttede til Nørregade. Det var drøje Aar der oprandt. Gode Venner og forstaaende Søkende har hjulpet paa bedste Maade, men den bedste Afbrydelse i Dagliglivets Tryk har sikkert været de ret hyppige Rejser til Moldrup for at besøge den lille Dreng og Onklen og Svigerfaderen, med hvem Fader hele Livet igennem stod paa en meget forstaaende og fortrolig Fod. Den gamle Præst var en djærv og kraftig Personlighed. I 1848 var han af Oprørsregeringen blevet afsat som konstitueret Provst, men efter Fjendtlighedernes Ophør vendte han tilbage til sit Embede. Som ovenfor omtalt fungerede han i 1849 som Feltpræst i Fredericia og modtog s. A. Ridderkorset af Kong Frederik den 7'es egen Haand. Hans Breve var livlige, vel skrevne og myndige; i Breve til Fader underskriver han sig altid »Din hengivne Fatter«. Under Krigen 1864 blev han i Embedet i Moldrup og ligeledes efter Krigen, men da det et Par Aar senere blev forlangt af de tilbageblevne danske Embedsmænd, at de skulde aflægge Ed og sværge Troskab til den prøjsiske Konge, nægtede han dette og blev derfor afskediget fra sit Embede uden Pension. Han flyttede da til København med Datteren Jane og Frøken Manicus og bosatte sig paa Frederiksberg. Han døde i Efteraaret 1872 omtrent samtidigt med N. F. S. Grundtvig. Den danske Stat havde tilstaaet ham en beskeden Pension, og hans gamle Menighed hjalp ham efter bedste Evne.

Et Hjem, der stod min Fader særligt nær, og hvor han og Vilhelmine ofte var kommet, var hos Tanten Fru Julie Thomsen, født Kierkegaard. Julie Thomsen var Enke efter Regimentskvartermester Hans Bentzen Thomsen ved Kongens Regiment i Helsingør. Han og min Farmoder var sammenbragte Søsken, idet de som Børn var blevet adopteret af Cancelliraad Niels Thomsen til Torp Ladegaard. Noget før Hans Thomsens Død i 1845, var Familien flyttet til København, hvor Julie Thomsen nu beboede en stor herskabelig Lejlighed ved Nørrevold; om Sommeren boede Familien i et Havehus ved Frederiksberg Alle. Julie Thomsen stod min Fader saa nær, at det var ganske naturligt, at det blev hende, der som Gudmoder kom til at holde den lille Vilhelm over Daaben.

I dette gode Hjem var der fire Børn, to Døtre *Michelli Elisabeth*, født den 15. Maj 1838, og Anna og to Sønner. Fader og hans Søsken kom som sagt meget i dette gæstfri Hjem, og ganske naturligt har Fader følt sig særligt tiltalt af den ældste Datter Michellis fine kvindelige Væsen og kærlige milde Natur. Den 9. Maj 1863 mødtes de to hos Faders Søster Nathalie, der kort i Forvejen var blevet gift, og da Fader om Aftenen fulgte den unge Kusine hjem til Sommerhuset paa Frederiksberg, forlovede de sig med hinanden. Michelli Thomsen blev min og mine fire Brødrers inderligt elskede lille Moder.

Det var en stor Forandring i Faders Tilværelse. Brylluppet skulde selvfølgelig snart finde Sted, men for at Fader forinden fuldstændigt kunde erhverve sin aandelige Ligevægt og helt blive sig selv igen, bestemte han sig til strax at foretage en længere Udenlandsrejse. Rejsen gik over Berlin, Dresden, Prag, Wien, München og her-

Captain H. C. Hertel.

Fru Michelli Hertel, f. Thomsen.

Efter Fotografier fra Sommeren 1863.

fra over Køln foreløbig til Paris, hvor et længere Ophold var planlagt, og hvor forskellige Venner og Bekendte havde sat hinanden Stævne.

Det var første Gang, at Fader var udenfor Landets Grænser. Lange Beretninger baade i Brevform til den vordende Hustru, der fra hende i opgivet Rækkefølge circulerede videre til adskillige Slægtninge og Venner, og i en endnu eksisterende Dagbog fortæller om de mange stærke Indtryk og talrige Oplevelser. I Paris blev Opholdet af flere Maaneders Varighed, dels fordi Fader vilde

benytte Lejligheden til at blive godt bevandret i det skønne Sprog og dels for paa nærmere Hold at se det vidt berømte franske Militærvæsen. Et ikke officielt Besøg blev aflagt under Kejsermanøvrerne i den store Lejr ved Châlons, hvor Fader fik Indbydelse til at opholde sig nogle Dage og som Tilskuer fik Adgang til forskellige Manøvrer. I Paris traf Fader Vennen Frantz Howitz, Broderen Axel og Svogeren Bentsen foruden Sophus Schandorph, saa det har sikkert været fornøjelige og indholdsrige Dage. Fra Seinestaden gik Rejsen videre til Genua og herfra ad Søvejen til Civita Vecchia og til Rom. Opholdet i denne vidunderlige By opfyldte Fader med den største Interesse og Glæde, men Opholdet blev desværre meget brat afbrudt. Man var jo efterhaanden kommet henimod Slutningen af Aaret, og den 15. November døde Kong Frederik den 7de i et af vort Fædrelands Histories mest kritiske og skæbnesvangre Øjeblikke.

Det tyske Forbund, støttet af de tyske Stormagter, havde i længere Tid indtaget en meget truende Holdning; Novemberforfatningens Vedtagelse og den nye Regents Tiltrædelse blev udnyttet paa en saadan Maade, at det var saa sikkert som noget, at en ny Krig forestod. Krigsmagten maatte snarest mobiliseres.

I en officiel Skrivelse fra Regimentet af 2. December, i Anledning af Kongens Død med Sørgerand og med Konvolutten forsynet med sort Lakstempel, fik Fader Ordre til snarest muligt at vende tilbage. Skrivelsens Ordlyd er følgende: »Ifølge det Kongelige Artilleries Befaling af G. D. ville Deres Velbaarenhed uden Ophold retournere til Regimentet«. Underskreven Glahn p. t. Regiments Commandeur. Hjemrejsen foregik ad korteste Vej gennem

Schweitz og Tyskland og forløb uden nogensomhelst Vanskelighed; til hele Hjemrejsen gik kun c. 5 Døgn, hvilket med Datidens Rejseforhold og Forbindelse mellem de forskellige Lande sikkert nok har været noget ret enestaaende.

Krigen stod for Døren, men Fader holdt paa, at Brylluppet strax skulde finde Sted, og Dagen blev fastsat til den 23. December, Dagen før Juleaften. Der var jo ikke nogen Tid at spille. Der blev løst Kongebrev og Vielsen foregik i Garnisons Kirke ved Sognepræsten, den bekjendte og højt fortjente Pastor Nikolaj Gottlieb Blædel. Faders Forlover var Onklen Major Rejnhold Hertel, medens Moder blev ført til Alteret af sin Morfader den 87 Aar gamle Michael Andersen Kierkegaard. Bryllupsmiddagen i Hjemmet ved Nørrevold har uden Tvivl været præget af Situationens Alvor. Udstyret har været bragt i Orden under Faders lange Rejse, og heldigvis var det heller ikke vanskeligt at faa en Lejlighed. Denne maatte ligge indenfor Voldene; hvad der laa udenfor disse, selv i Byens umiddelbare Nærhed, benyttedes næsten udelukkende til Sommerbeboelse. Man stillede dengang ikke saa store Fordringer til Beliggenheden i Retning af fri Udsigt, Lys og Luft. I Bagbygningen til Nørregade Nr. 20 paa 2. Sal var der en ledig Lejlighed, og den blev taget; det var da i hvert Tilfælde en mere herskabelig Gade og tilmeld i Nærheden af Nørrevold.

Det blev ikke mange Dages Ro, der blev forundt det nygifte Par. Inden Nytaar maatte Fader afsted til Lolland for at mønstre Mobiliseringsheste. Antageligvis blev Rejsen foretaget i en af de smaa beskedne Dampere, der gik i Rutefart til den Egn af Landet; Jærnbanen over Mased-

sund kom først langt senere. Meget medtaget af Rejsens Besværligheder maatte Fader efter Hjemkomsten holde Sengen nogle Dage, men det blev ikke mange, for den 10. Januar skulde han melde sig til den øverstkommanderende Artilleriofficer i Dannevirkestillingen, daværende Oberst J. Vahl.

Mysunde Færgested.

Efter Fotografi fra Sommeren 1863. Til højre ses den nye Pontonbro over Slien.

Ligesom ved Infanteriet blev der ogsaa ved Artilleriet i sidste Øjeblik oprettet nye Afdelinger, saaledes en Række Fæstningsartillerikompanier, der skulde besætte og betjene de forskellige befæstede Led i Dannevirkestillingen og senere i de tilbagetrukne Flankestillinger. Fader fik Ordre til med det nyoprettede 6te Fæstningskompagni at overtage Artillerikommandoen ved Mysunde.

Mysunde ligger c. 2 Mil Ø. for Slesvig By, lige hvor Slien Bredning munder ud i den lange Slien Arm, der herfra i en Længde af mere end 3 Mil gaar ud til Østersøen. Det er det aller smalleste Sted af hele den lange Havarm, og derfor et naturligt Overgangssted. De to militære Broer, der ved Mysunde førte over Slien, var c. 250 Alen lange. Her findes ogsaa fra gammel Tid et

Færgested. Talrige Gange under de mange krigeriske Indfald, denne gamle danske Landsdel i Aarhundredernes Løb har været Skueplads for, har der fundet Kampe Sted ved Mysunde, sidste Gang i September 1850 kort Tid efter det store Slag ved Isted, da General Krabbe havde den for de danske Vaaben saa lykkelige og hæderfulde Kamp.

Det var derfor saa naturligt, at Mysunde Færgested indgik som et særligt isoleret Punkt i den hele Dannevirkestilling, der strakte sig lige fra Vesterhavet med Anlægene ved Frederikstad til Sliens Udløb i Østersøen, naturligvis med den vigtigste Del omkring det gamle Dannevirke Syd for Slesvig By. Ved Mysunde var der i den Anledning paa Sydsiden af Slien anlagt to større Skanser »a« og »b« paa hver Side af Vejen fra Mysunde over Eckernførde. Skanserne var beregnet baade til Infanteri og Artilleri. I »a« var monteret 8 Stkr. Skyts, i »b« 6 Stkr., 12 $\bar{w}$ Kugle og 24 $\bar{w}$ Granat Kanoner (12 $\bar{w}$ K.K. og 24 $\bar{w}$ G. K.). Desuden fandtes paa den nordlige Side af Vandet og ved Brohovederne nogle mindre Anlæg udelukkende beregnet til Artilleriet, hvert af dem monteret med 2 Stkr. Skyts.

Da Fader overtog Kompagniet, eksisterede dette nærmest kun paa Papiret. Efterhaanden meldte smaa Styrker af Befalingsmænd og Menige sig til Tjeneste, Dag for Dag kom nye til, og den 1. Februar bestod Kompagniet af to Secondlieutenanter af Reserven, nogle faa unge men flinke og velinstruerede Korporaler og ialt 176 Underkorporaler og Menige. Mandskabet var paa dette Tidspunkt kun delvist forsynet med militære Udrustningsgenstande og gik i en mærkelig Blanding af militær og

civil Paaklædning; kun faa af Folkene havde Kapper udliveret, og det var dog midt om Vinteren. Det var en lille Styrke, sammenflicket fra mange forskellige Afdelinger, meget lidet sammenarbejdet og meget lidet kendt i de Omgivelser, hvor der skulde kæmpes. Selve Anlægene var ogsaa meget mangelfulde, og lige til Kampens Dag var der mere end tilstrækkeligt af store og omfattende Arbejder, som absolut skulde udføres, og som ogsaa i det væsentligste blev udført.

Den 1. Februar overskredes Ejderen af de forenede Prøjsere og Østrigere under Overledelse af den gamle Feltmarskal Wrangel, der som ung Officer havde deltaget i Napoleonskrigene. Wrangels Plan gik ud paa, at den østrigske Hærstyrke under Gablenz og en mindre Styrke af Prøjsere i de første Dage af Februar langsomt skulde erobre Terrain foran Centrum af Dannevirkestillingen, medens den prøjsiske Hovedstyrke under Prins Friedrich Carl den 2. Februar skulde gaa løs paa Mysunde, erobre de herværende Anlæg og forcere Overgangen over Slien paa dette smalle Sted, herfra rykke frem mod Vest i Ryggen paa Dannevirkestillingens Centrum og derved afskære den danske Hærs Tilbagegang, samtidigt med at Østrigerne skulde foretage en Hovedstorm paa Centrum. Hele den danske Hær, der var samlet ved Dannevirke, vilde derved blive tilintetgjort og fanget, og Krigen derved afsluttet med første Kamp. En genial Plan, saafremt den var blevet realiseret. Det skulde dog komme til at gaa noget anderledes, og de smaa svage Anlæg ved Mysunde skulde komme til at spille en afgørende Rolle.

Den 2. Februar rykkede Prøjserne meget tidligt paa Dagen frem over Eckernførde. Vore langt fremskudte

Forposter blev strax klar over Fjendens Overmagt og trak sig fægtende tilbage. Besætningerne i og omkring Mysunde By blev strax alarmeret, Anlægene blev besat og allerede ved 9 Tiden stod alle Mand klar ved de ladte Kanoner. Dagen var kort, det gjaldt for Prøjerne saa hurtigt som muligt at overvælde de danske Anlæg, saa at Stormen kunde foretages og Stillingen blive erobret, inden det blev mørkt ved 5 Tiden om Eftermiddagen. Derfor blev 60 Kanoner sendt i Stilling paa Højderne tæt foran vore Anlæg, hvorfra de med deres overvældende Ild skulde knuse enhver Modstand og jævne de danske Forsvarsanlæg. I denne farefulde Situation fik vi uventet en meget værdifuld Hjælp, idet en tyk og tæt Frosttaage sænkede sig over Jorden. De prøjsiske Batterier kunde kun lige skimte de danske Skanser, saa deres Skydning blev meget usikker, og de fleste af Skuddene gik ud over Skanserne og faldt tildels i den bagved liggende Mysunde By, som blev skudt i Brand, uden at Ilden dog gjorde større Ulykke p. Gr. af den fugtige Luft. Vore Artillerister havde derimod den store Fordel, at de kendte Terrainet og Afstandene til de forskellige Punkter, hvor de prøjsiske Kanoner stod, saa vor Beskydning var forholdsvis langt mere generende for Fjenden og foraarsagede ham ogsaa betydelige Tab. Megen Dækning havde Betjeningsmandskabet ikke i Skanserne, da disses Brystværn ikke var højere, end at det naaede Mandskabet til Knæene. I Skansen paa den østlige Side af Vejen til Eckernførde, i Skanse »b«, var det særligt Mandskabet ved en enkelt Kanon i Flanken det gik ud over, idet nogle prøjsiske Skarpskytter dækket af Taagen havde sneget sig hen bag et Gærde, man ikke havde faaet Tid til at sløjfe, kun et

En Episode fra Kampen ved Mysunde den 2. Februar 1864.

Efter Karton af Erik Henningsen fra 1914. Originalen hænger paa Kristiansborg i Forgemakket til Kongens Audienssal.

Par Hundrede Alen fra Brystværnet, og herfra bortskød den ene efter den anden af de Folk, som skulde rette Kanonen. To Mand laa paa Jorden med en Kugle i Panden, og Folkene trykkede sig ved at fortsætte. Second-lieutenant Klubien, som var kommanderende Artilleri-officer i denne Skanse, kommer til og vil selv rette Kanonen, men medens han staar i denne Funktion, rammes ogsaa han af et Skud og falder død om. Nu blev det rent galt. Fader, som paa dette Tidspunkt netop var til Stede i »b«, faar strax Melding om det passerede, løber til Kanonen og træder strax til for selv at rette den, for derved at foregaa Mandskabet med et godt Exempel. Kanonen af-fyres mod det skæbnesvangre Gærde, men forinden havde det mod Fader rettede dræbende Skud gjort det af med en af de andre Folk ved Kanonen.

Uden at afvente Resultatet af de 60 Kanoners Ild havde Prins Friederich Carl imidlertid givet Ordre til, at Stormtropperne skulde begynde at rykke frem for at være parat til Storm. De naaede tæt ind paa Stillingen og laa i en Slugt, en Hulning som strakte sig tæt foran Skanserne. Det var blevet sent paa Eftermiddagen; om et Par Timer vilde det blive for mørkt til at angribe. Men nu begyndte Taagen saa smaat at lette, og Tropperne i Slugten kunde efterhaanden beskydes fra vore Batterier ovre paa den nordlige Side af Slien, saa Situationen blev snart alt andet end behagelig for Prinsen. Da greb han til en Krigslist. Han lod hejse Parlamentærflag paa Ornum Banke tæt Syd for Stillingen; Flaget blev besvaret og Forhandlinger indledet. Prøjerne fik Tilladelse til, imod at Ilden blev indstillet fra begge Sider, at trække deres Tropper tilbage. Stormafdelingerne i Slugten skyndte sig at løbe

tilbage, og vore brave Artillerister maatte nøjes med at se derpaa uden at kunne give dem nogle velfortjente Kardæsker med paa Vejen som en sidste Hilsen. Prins Friederich Carl trak sig tilbage og forsøgte ikke oftere at forcere Overgangen ved Mysunde.

Det havde været en lang og en anstrængende Dag, men det var der ikke nogen, der tænkte paa. Bevidstheden om at have gjort sin Pligt og Følelsen ved Kampens heldige Resultat var det altbeherskende. I et Brev til min Moder faa Dage senere skriver Fader: »Jeg havde i de Dage, der gik umiddelbart i Forvejen, ingenlunde været rask. Feberen havde knuget mig og kuert mig en Del, jeg havde ikke sovet mere end et Par Timer om Natten, Humøret var mere end trykket og jeg var ikke saa rolig og frejdig, som jeg synes, jeg burde og skulde være ved, hvad jeg vidste, der forestod. Men da Fjenden saa kom, saa var det paa engang, som var jeg blevet et helt andet Menneske. Ethvert Spor af Ildebefindende var borte og har heldigvis ikke vist sig senere, jeg var saa rolig, som jeg kunde ønske mig at være, og det faldt mig ikke et Øjeblik ind, at nogle af de Kugler, der susede og peb om Ørerne paa mig, kunde være bestemt for mig.«

Hvorledes var det under alt dette gaet den lille nygifte Kaptajnsfrue der hjemme paa Nørregade? Det varede længe, før hun hørte fra sin Mand. Daglig vandrede hun op i Krigsministeriet for at spørge, om der var noget nyt om Kampen den 2. Februar og for at kaste et sky Blik til de opslaaede Tabslisters. Endelig den 5. modtog hun et Brev med den kendte Udskrift. Sent om Aftenen paa selve Kampdagen havde Fader faaet Tid til paa et af en Lommebog afrevet Stykke Papir at nedskrive følgende

Hilsen: »Alt vel. Din Harald«. Den 5. Februar fik Fader endelig Tid til i et Brev at give en lang og fortrinlig Skildring af Kampens mange og alvorlige Oplevelser (dette Brev og adskillige andre med Beretninger fra Kri-gen, hvor Fader med sit Kompagni kom til at tage ualmindelig virksom Del, hører til mine aller dyrebareste Ejendele), men inden dette Brev med den langsomme og besværlige Postforbindelse naaede fra den fjærne Stilling ved Mysunde ind til Hovedstaden, var allerede nye store Begivenheder indtruffet. Den 3. Februar havde Kong Christian den gde aflagt Mysundestillingen et Besøg for personlig at bringe Førere og Afdelinger en Tak for Gaarsdagens Kamp.

Efter Kampen den 2. Februar forblev Kompagniet i Skanserne parat til Kamp, da man stadig ventede et nyt Angreb. Ganske naturligt havde man efter den heldige Kamp faaet Tillid til Stillingen, saa det vil være svært at forestille sig det Indtryk, det maa have gjort, da Fader den 5. Kl. 4 Eftmdg. modtog et Telegram fra Overkom-mandoen med følgende Indhold:

Capitain Hertel, Mysunde.

Dannevirkestillingen skal rømmes. De anmodes om at gøre alt for at redde saa meget Skyts som muligt ved med Forspand, taget af Landet, at bortkøre det. Hvad ej kan bortføres, ødelægges, dog uden at gøre Opsigt. Taushed og Hurtighed anbefales.

Vahl.

Samtidig med Modtagelsen af dette Telegram blev Fader kaldet til Brigadechefen, daværende Oberst C. A. Vogt, og modtog her Divisionens Ordre. I et Brev faa Dage senere staar der: »Som højstbefalende Artilleri-

officer blev jeg kaldet til Krigsraad hos Brigadegeneralen sammen med de to Regimentskommandører om hvilke Forhold, der skulde iagttages. Jeg tilstaar ærligt, at da jeg modtog Ordren om, at Stillingen skulde forlades, mine Kanoner fornagles og Materiellet ødelægges, da græd jeg og maatte sunde mig lidt, inden jeg kunde give nogen Mening med i Raadet. De Kanoner og de Skanser havde man nu gaaet og tumlet med saa længe og haft saa megen Møje med at faa i den Orden, det nu virkelig var, man havde haft en hæderlig og heldig Kamp og senere døjet en Del Møje og Slid i dem, alt sammen noget, der bandt En med de bedste Følelser til den Plet — og saa selv at skulle give Ordre til at ødelægge det alt sammen — det var ikke nogen let Sag. Heldigvis fik man saa meget at gøre umiddelbart ovenpaa, at der ikke blev meget Stunder til Grublisering.«

Uden afgørende Kamp at skulle forlade Dannevirkestillingen, Nationens Stolthed og Tillid, den gamle historiske Vold, som saa mange Gange tidligere havde standset fjendtlig Invasion i Fædrelandet; og saa for Artilleristerne at skulle være afskaaret fra at kunne føre de dyrebare Kanoner med sig og at være tvunget til at lade dem i Stikken — det var et haardt Slag. Det lykkedes Kompagniet at føre i alt 6 af de 20 Kanoner med sig, Resten maatte efterlades, efter at de var blevet fornaglet, og efter at Ammunitionen saa vidt muligt var ødelagt. Enkelte af de smaa Kommandoer fra Anlægene N. for Slien var afmarcheret under de flinke Korporaler, Hovedstyrken under Faders egen Kommando afmarcherede om Aftenen, da Mandskabet skulde blive i Skanserne ved Kanonerne, til det blev mørkt. De nødvendige Heste var

rekvireret fra de omliggende Gaarde og Kompagniet var beordret til at følge Vejen fra Mysunde til Flensborg. Det var buldrende mørkt og Vejen kendte man ikke, men det blev betydet den Bondekarl, der kørte det forreste Par Heste, at han vilde blive skudt, saafremt han kørte ad forkert Vej, og saa gik det. Kort før Flensborg naaede Kompagniet ind i den lange uhyggelige Kolonne, Hovedkolonnen fra Centrum, der fulgte Chausse'en fra Slesvig til Flensborg, og saa gik det med Sneglefart og med utallige Standsninger. Da Kompagniet naaede Flensborg, modtog det Ordre til at gaa ombord i en lille Dampers for med denne at blive transporteret til Sønderborg. Det galdt om at faa Kompagniet saa hurtigt som muligt op til Dybbøl for at gøre den nye Stilling klar til at tage imod et Angreb.

Saafremt den danske Hær skulde blive tvunget til at rømme Dannevirke og trække sig Nord paa, vilde den overlegne Fjende selvfølgelig følge efter og besætte Slesvig og den jyske Halvø. For at true denne Fremtrængen og Fjendens Forbindelse med Hjemlandet skulde den danske Hær indtage Flankestillingen paa Als, dækket af den foranliggende Dybbølstilling i Sundeved, og længere N. paa Flankestillingen i Fæstningen Fredericia. For en Erobring af de danske Hovedøer Fyen og Sjælland var der foreløbig ingen Fare, fordi den danske Krigsmagt dengang var absolut overlegen til Søs, ja endog kunde lade den danske Flaade foretage en delvis Blokade af de tyske Østersøhavne.

Paa det her omhandlede Tidspunkt var Dybbølstillingen imidlertid saare langt fra færdig eller klar til at tage imod et Angreb. De 10 Hovedskanser var anlagt, men

Indenværker, Forbindelseslinier, mellemliggende Kanonplacements og meget andet manglede. De største Kanoner var transporteret ud i Skanserne, men de var ikke monteret. Her var ligesom i Dannevirkestillingen tilstrækkeligt at tage fat paa, og heldigvis gav Fjenden sig god Tid, saaledes at vi i Februar og et Stykke ind i Marts naaede at faa de vigtigste Arbejder færdige i denne feltbefæstede Stilling. Det 6. Fæstningskompagni blev sammen med to andre Fæstningskompagnier, 3. og 4., indkvarteret i og ved Sønderborg og maatte daglig til Arbejde i Stillingen; senere hen, da Angrebet og Belejringen for Alvor begyndte, blev der indført regelmæssig Tjenestegang, dog blev det snart saaledes, at Artilleriets yngre Befalingsmænd og Mandskab til Stadighed og uden Afløsning opholdt sig i Skanserne. Den højstkommanderende Artilleriofficer var til at begynde med en kort Tid Oberstlieutenant C. U. E. Haxthausen og derefter Major H. H. A. de Jonquières. Min Fader og de to andre Kompagnichefer, Capitainerne T. B. Sick og F. Bartholin skiftedes til efter Tur at være »capitaine du jour«. Afløsningen foregik ved 8 Tiden om Morgenen; den ny tiltrædende spadserede fra Sønderborg ud til en nærmere aftalt Skanse, hvorefter den fratrædende spadserede tilbage. Det var ingenlunde altid nogen hyggelig eller farefri Tur under den til Tider hæftige Beskydning. Fader var i Sønderborg indkvarteret hos Købmand Kønnemand, en udmærket god og brav dansk Mand, som i alle Henseender gjorde det bedst mulige for sin Gæst.

Man naaede efterhaanden frem igennem Februar og Marts Maaned og ind i April. Forholdene i Dybbølstillingen blev værre og værre, mere og mere haabløse for

Forsvarsstyrken. De meget beskedne Skanser kom efterhaanden til at ligne sammenskudte Jordbunker, de færreste af de »skudsikre« Rum kunde længer prale med denne Betegnelse. Skansebesætninger maatte trækkes tilbage til »den tilbagetrukne Linie« for i Tilfælde af Storm herfra at løbe frem og besætte Skanserne, hvis de da kunde naa derind før Fjenden. Artilleristerne var dog i Skanserne ved deres Kanoner. De fleste af Kanonerne var sønderskudt og kunde ikke bruges mere, og tilsidst kneb det med at faa transporteret nye Kanoner derop til Erstatning. I en af Skanserne var der paa Stormens Dag et enkelt Stykke Skyts tilbage, bundet fast til en Opstabling af Klodser o. l. og ladet til Munden med Kardæsker, Jærnstumper og Sten, parat til ved Stormen at give den fremtrængende Fjende en sidste alvorlig Hilsen, inden den gamle Kanon efter denne Kraftanstrængelse væltede ned i Ælte og Pløre fra sit sidste kunstige Leje. Men, som min gamle Historielærer i Metropolitan-skolen, Overlærer Bergmann, lærte os: »Prøjserne gjorde os den Ære at betragte vor Dybbølstilling som et 1. Klases Fæstningsanlæg ved at etablere en regelmæssig Belejring«. Vi nærmede os den 18. April; de prøjsiske Løbegrave naaede tættere og tættere ind paa de sønderskudte Skanser og var tilsidst saa nær paa os, at man i Skanserne om Natten kunde høre de fjendtlige Forposter tale indbyrdes.

Søndag den 17. April havde Fader Vagt i Stillingen. Forholdene har været fortvivlede i Følelsen af, at Stormen kunde ventes hver Dag, og i Følelsen af vor egen Afmagt i at kunne præstere nævneværdig Modstand. Man forstaaer den Stemning, der kunde opstaa i visse Dele af

Hæren, at det vilde være det eneste forsvarlige frivilligt at rømme Stillingen og trække Besætningen tilbage til Als. Og dog — Dannevirkestillingen var rømmet uden egentlig Kamp; kunde Nationen for dens egen Skyld gøre det samme ved Dybbølstillingen? For Landets og for Fremtidens Skyld var det sikkert det bedste, at vi tog den haabløse Kamp derude den 18. April, selv om man nok saa meget maa begræde de store og sørgelige Tab, denne Kamp skulde komme til at koste.

I et Brev til Hjemmet faa Dage senere skriver Fader: »Hele Dagen den 17. var vi udsatte for en levende og stærk Beskydning, men det hele forløb ret heldigt, og den om Aftenen indsendte Melding lød endda ikke særlig sørgelig. Om Aftenen gjorde jeg en Runde til alle Skanserne, og da var Beskydningen næsten ophørt, og om Natten var den fjendtlige Ild ikke værre, end at vi kunde udføre vore Arbejder paa alle Skanserne, og det uagtet vi beskød ham temmelig stærkt. Men paa Slaget 4 om Morgenen begyndte en saadan Skydning paa alle Værkerne, og navnlig paa 4—5 og 6, hvor jeg var, at man, naar man ikke selv har oplevet det, ubetinget ikke kan danne sig noget Begreb derom, og den vedblev saaledes uafbrudt, ligetil Stormen foretoges. (Efter Prøjsernes senere egen Opgørelse c. 7900 Skud fra 102 Kanoner). Kl. lidt over 8 kom min Afløser, Capitain Sick, op til mig i Skansen. Jeg begyndte at blive bange for, at en eller anden Ulykke skulde være tilstødt ham, da jeg heldigvis saa ham komme sund og velbeholden. Vi havde en Del at tale om og havde derfor sat os ind i Krudtmagasinet, saa Kl. blev lidt over 9, inden vi blev færdige. Sick opfordrede mig til at blive noget længere derude, da

han mente, at det vilde være en fuldstændig Umulighed for mig at komme ind til Byen under den voldsomme Beskydning, og det kunde efter hans Mening være ligegyldigt, om jeg kom et Par Timer før eller senere til Byen; der kom jo som Regel Pauser i Skydningen, og en saadan burde jeg efter hans Mening afvente og benytte. Et Øjeblik vaklede jeg, men jeg var træt af at være der ude, og kunde han komme derud, kunde jeg vel ogsaa komme hjem. Saa pakkede jeg mine Sager, gav mig Gud i Vold og gik min Vej. En halv Time efter var Skanse Nr. 6 stormet og taget af Fjenden, Sick og hele Besætningen dræbt eller i Fangenskab — Sick Gud ske Lov usaaret. Men aldrig glemmer jeg den Hjemgang til Sønderborg, den varede en halv Time, og jeg forsikrer Dig, at der ikke var den Plet paa hele min Vej, som ikke blev bekastet med Granater enten umiddelbart før eller efter, at jeg var der, og hvor Stumperne ikke smeldede mig om Ørerne. Og der var ikke en Flig, der rørte mig, alle gik de til højre eller venstre, foran eller bag. Jeg var lige kommet i mit Kvarter, da Efterretningen om Stormangrebet løb fra Mund til Mund (Kl. 10 præcis). Jeg, som lige kom derude fra, vilde ikke tro det og var lige ifærd med at gøre mig i Stand, da Alarmsignalet lød. Saa maatte jeg altsaa afsted og ud over Broerne, hvor Granaterne atter smeldede, og ud ad Fronten til. Saa mødte jeg Løjtnant Wolff, der kom derude fra, og han fortalte, at højre Fløj enten var taget eller Resten af Skanserne efter Divisionens Ordre forladt. (I Tilfælde af Storm skulde Fader have Kommandoen i Skanserne Nr. 7—8—9 og 10 paa højre Fløj). Altsaa var der intet andet at gøre end paany at vende om. Saa blev jeg beordret . . . .«

De prøjsiske Faner vagede fra Dybbølstillingens hærgede Skanser og Anlæg, og Prins Friederich Carl, der med sine Prøjsere foretog Stormen, havde vundet sin første »store« Sejr. Alt var gaaet som efter den forud detailleret udkastede Plan, og Fjenden havde endog haft Tid og Lejlighed til i Terrainet langt tilbage ligesom paa en Exerцерplads at indøve det hele med de hertil bestemte Tropper og tilsidst afholde en højtidelig Generalprøve. Tabene paa vor Side var store og blodige, 67 Officerer, 1375 Underofficerer og Menige døde, c. 3400 Mand i Fangenskab. Tabet ved 6. Fæstningskompagni 2 Officerer, 4 Underofficerer, 5 Underkorporaler og 162 Menige døde, saarede og fangne; Tabene ved Kampen den 2. Februar var 1 Officer og 5 Menige døde, 1 Officer og 6 Menige saaret.

Den 18. April om Aftenen lykkedes det Fader i Sønderborg at finde Broderen Axel, der som karakteriseret Underlæge forrettede Tjeneste ved 22. Regiment, som havde været i forreste Linie men nu med Resterne var naaet tilbage til Als. Den tredie Broder Valdemar, der forrettede Tjeneste ved Intendanturen paa Als, havde om Aftenen forgæves søgt at træffe de andre Brødre. Den næste Dag lykkedes det, og i Forening sendte de Telegram til de længselsfuldt ventende andre Søkende paa Sjælland.

Modet var ikke knækket; den danske Hovedstyrke var fremdeles samlet paa Als, og dette kunde Fjenden under sin Fremtrængen i Jylland helt op over Limfjorden ikke lade upaaagtet. Den næste Kamp maatte komme til at dreje sig om en Overgang til Als og Erobring af Øen. 6. Fæstningskompagni fik den vigtige Opgave ved Batterianlæg omkring Sønderborg at forsvare den sydlige Del af

Alssund mod en Overgang fra Sundeved. Det blev nye og store Opgaver at løse, og Kompagniet forøgedes betydeligt i Styrke, hvoriblandt en Del svenske Frivillige, baade Officerer, Underofficerer og Menige, blandt hvilke Premierlieutenant Prytz.

6. Fæstningskompagnis Officerer fotograferet i Kirkebatteriet ved Sønderborg i Juni 1864.

I Midten Captain Hertel. No. 3 fra højre svensk Frivillig Premierlieutenant Prytz.

Imidlertid begyndte der at fremkomme Rygter om Vaabenhvile, og disse tog efterhaanden stadig større Fart. En saadan var ogsaa oprindeligt fastsat til at træde i Kraft for 1 Maaned fra den 9. Maj, men heldigvis blev Tidspunktet forsinket til at gælde fra den 12., saa at den danske Nation den 9. endnu kunde faa Lejlighed til at naa den store Oprejsning i Kampen ved Helgoland, hvor da-

værende Kommandør Suenson med de 3 Skibe Jylland, Niels Juel og Helgoland besejrede den østrigske Escadre under Tegetthoff, der var kommet herop for at søge at forstyrre den danske Overmagt til Søs.

Den danske Hær fik en velfortjent roligere Periode. Umiddelbart efter Vaabenhvilens Begyndelse søgte Fader Permission, og det lykkedes ham blandt de første at opnaa dette. Rejsen gik naturligvis til København, og de 10 Dage fløj afsted i Hjemmet og sammen med Søkende og Venner. Da Tiden var udløbet, tog Fader uden videre Moder med tilbage til Als, uagtet Overkommandoen havde stillet sig vel nærmest afvisende overfor Tanken om Besøg af Familiemedlemmer. Ved det skændige Bombardement af Sønderborg By den 2. April var store Dele af Byen lagt i Ruiner og ødelagt, saa den ellers saa idylliske By har ikke været særligt indbydende som Opholdssted. Fader havde imidlertid faaet et nyt Kvarter noget S. for Byen hos Skovrider Ulrich i Skovridergaarden i Sønderkov, og i dette udmærkede, gæstfri danske Hjem blev Moder modtaget med aabne Arme. Det var de første fredelige og stille Dage, Fader og Moder kom til at leve sammen efter deres Bryllup og efter de alvorsfulde 4 lange Maaneder. Fader var selvfølgelig Dagen lang optaget af Tjenestens mange forskellige Forretninger. Vaabenhvilen blev forlænget ud over den oprindeligt fastsatte Maaned. Natten mellem den 25. og 26. Juni udløb Vaabenhvilen; den 25. om Morgenen var Moder rejst tilbage til København.

Kl. 2 om Natten til den 29., før det begyndte at blive lyst, blev de første fjendtlige Baade sat i Vandet i den nordlige Del af Alssund, og Overføringen af Tropper fra

Sundeved til Als fortsattes uden nævneværdig Modstand fra de her anbragte meget svage Forsvarsstyrker paa dansk Side. Panserskibet »Rolf Krake«s uventede Tilsynkomst i disse Farvande standsede brat den hele fjendtlige Aktion, men da Skibet kort efter lige saa uventet og uden nævneværdig Grund atter dampede N. paa, fortsattes uantastet Overføringen af den meget overlegne fjendtlige Styrke. De danske Reserver, der rykkede frem til Modangreb, blev uden Vanskelighed fejet til Side, Prøjerne trængte uimodstaaeligt frem, og den skønne Ø's Skæbne var beseglet. Prins Friderich Carl, der selv ledede den meget vel forberedte Overgang, vandt sin 2den »store« Sejr.

Fjenden trængte frem ogsaa langs Allsund og naede snart frem mod Sønderborg. 6. Fæstningskompagni stod parat til at beskyde Fremrykningen; Kanonerne var taget ud fra Skanserne, der havde Front over Sundet mod Sundeved, og stillet paa Plads bag disse, da en Adjudant fra det nærmeste Kommando bragte Ordre om Kompagniets øjeblikkelige Tilbagetog mod S. Fjenden var næsten i Hælene, men det lykkedes dog at slippe uantastet ud igennem Byen og vinde Forspring, efterat dog først alle Kanonerne var blevet fornaglet. Lidt derfra ved Sønderskov laa en dansk Kanonbaadsflotille. Den roede saa tæt ind under Land, som det var muligt, saa at Artilleristerne kunde vade ud til Baadene, og Kompagniet slap paa denne Maade for at falde i Fangenskab, fraregnet 29 Mand, næsten alle Sydslesvigere, som uden Tvivl med Villie blev tilbage for at slippe for videre Krigsførelse. Da Fader skulde om Bord, var der en af Konstablerne, som tilbød at tage Kompagnichefen paa

sine Skuldre og paa denne Maade bære ham derud, og Fader slap paa denne Maade nogenlunde tørskoet ud i Baaden*). Det viste sig, at Flotillen blev kommanderet af Faders nære og gode Ven fra Ungdomsaarene, daværende Orlogscapitain Vilhelm Schiwe. Det har sikkert været et bevæget og hjærteligt Møde imellem de to gamle Venner. Kompagniet blev overført til Fyen, hvortil det ogsaa lykkedes at overføre saa godt som hele Hovedstyrken fra Als. Vi led ikke saa store Tab som den 18. April, men den 29. Juni hører dog til de blodigste Mindedage i denne sørgelige Krig. Det samlede Tab paa denne Dag beløb sig til c. 3000 Mand, hvoraf 2300 Saarede og Fanger.

Det var ikke saa lidt, det 6. Fæstningskompagni efterhaanden havde oplevet: Indretningen af Mysundestillingen og Kampen den 2. Februar, Tilbagetoget fra Dannevirke, Indretningen af Dybbølstillingen, hele Forsvaret af denne og Kampen den 18. April, Indretningen af Stillingen ved Sønderborg og Kampen den 29. Juni. Af samtlige Hærens Underafdelinger var der næppe nogen, der havde taget mere activ Del end dette Kompagni under Faders Kommando. Det kom heller ikke til at mangle paa Anerkendelse. Det første Ridderkors, der blev uddelt i Krigen, fik Fader for Kampen ved Mysunde; i Juni Maaned, et Par Maaneder efter at være fyldt 37 Aar, fik Fader Sølvkorset for sit Forhold under Forsvaret af Dybbøl, og Fader var den eneste Officer, der under Krigen fik tildelt begge de to Dekorationer. Aaret efter

---

*) I mange Aar, ogsaa efter Faders Død, mødte denne samme Konstabel, der efterhaanden var bleven en ren Lazaron, pligtskyldigt i Hjemmet for at minde om Dagen og for at afhente den traditionelle 2 Kroner.

fik han yderligere Sværdordenens Ridderkors af den svenske Konge.

Efter Sammendragningen paa Fyen af hele Hæren fik Kompagniet en ny og betroet Opgave. Vi maatte frygte, at Fjendens nye Maal vilde blive en Overgang til Fyen for herfra at drage videre til Sjælland og diktere Freden i Hovedstaden — saafremt Krigen da skulde fortsættes. Et meget sandsynligt Overgangssted fra Jylland til Fyen maatte være paa det smalleste Sted af Lille Belt ved Udløbet af Kolding Fjord ud for Fænø. Det 6te Fæstningskompagni fik nu den Opgave at skulle deltage i Forsvaret af dette Overgangssted. Kompagniet fik Kvarterer i Nærheden af Middelfart og tog strax fat paa de nye Opgaver, som navnlig drejede sig om Batterianlæg paa Nordspidsen af Fænø. Anlægene blev delvist udført, men det kom ikke mere til aaben Kamp. En ny Vaabenhvile indtraadte fra den 20. Juli.

Efter at Fader havde haft en kortvarig Orlov til København, fulgte den lille Kaptajnsfrue med til Fyen og blev her i nogen Tid, ogsaa efter at Fader havde faaet Kvarter paa Hindsgavl, hvor han forblev til Hjemrejsen til København. Den elskværdige Kammerherre Fønss paa Hindsgavl og hans nydelige Frue var de mest forekommende Værtsfolk overfor mine Forældre.

Danmark maatte bede om Fred og Fredsforhandlingerne begyndte i Wien. Bismarck og den østrigske Udenrigsminister Reckberg vidste nok, hvad de vilde forlange. Den 30. Oktober undertegnedes Fredstraktaten, den tunge Fred Danmark nogensinde har maattet slutte.

Fra Hindsgavl rejste Moder til Præstegaarden i Moltrup for at hente den lille Vilhelm tilbage til hans nye Hjem og for at hilse paa den gamle Præst, som ikke tidligere havde haft Lejlighed til at lære den nye Frue at kende. Efter Fredsslutningen forlod de forskellige Afdelinger Krigsskuepladsen for at drage til de respektive Garnisoner og hjemsende det indkaldte Mandskab. 6. Fæstningskompagni marcherede tværs igennem Fyen og videre ad Landevejen igennem Sjælland; et Stykke af Vejen her blev det dog transporteret ad Jærnbanen. Da Kompagniet nærmede sig Hovedstaden, fik det Ordre til først efter Mørkets Frembrud at passere Vesterport og derfra rykke ad Voldgaden saa stille og ubemærket som muligt til Kasernen paa Kristianshavn. Saaledes endte det 6. Fæstningskompagnis Krigshistorie.

En mærkelig Overgang maa det have været at komme fra Feltlivets rastløse Travlhed og hurtigt efter hinanden følgende Begivenheder til det stille og fredelige Hverdagsliv i Garnisonen, men for Hjemmet paa Nørregade blev det en lykkelig Overgang. Mine Forældre havde været gift det meste af et Aar, men ikke en eneste Dag havde de hidtil kendt til at leve i Tryghed og Ro indenfor Hjemmets Vægge. Afviklingen efter Mobilisering og Krig har vel krævet en hel Del Arbejde, navnlig fordi Kompagniets Mandskab hørte hjemme ved saa mange forskellige Stamafdelinger. Sandsynligvis som Paaskønnelse for det fortjenstfulde Forhold under Krigen blev Fader allerede i Sommeren 1866 ansat som Skoleofficer ved den Kongelige militære Højskole, en udsøgt og meget eftertragtet Stilling.

Højskolen var under Omdannelse i Anledning af den forestaaende Hærlov (af 1867); den blev nedlagt i 1866 og indgik nu som Led af den nyoprettede Officersskole. Den gamle historiske Bygning (Gethuset) paa Kongens Nytorv var forladt og Skolens Virksomhed blev forlagt til Landkadet-Akademiets Bygning paa Hjørnet af Fredericiagade og Bredgade. Det lille Hjem i Bagbygningen paa Nørregade flyttedes derfor i Efteraaret 1866 til den endnu eksisterende 2 Etagers Bygning bag Landkadet-Akademiet (nuværende Østre Landsrets Bygning), men

forinden var jeg kommet til Verden i Juni 1865 og min Broder Valdemar i Juli 1866. I Fredericiagade boede vi i det meste af 3 Aar, og her blev min Broder Harald født Nytaarsaften 1868. I Foraaret 1869 overtog Officersskolen sin fremtidige Residents paa det herlige gamle historiske Frederiksberg Slot, og vi flyttede naturligvis med derud. Det blev under store og frie Forhold, Familien her kom til at leve, men Herligheden blev desværre kun af kort Varighed. Skolens Chef, daværende Oberst E., og min Fader saa meget forskelligt paa adskillige Forhold navnlig vedrørende Eleverne i den saakaldte ældste Klasse, som svarede til den gamle Højskoles Afdelinger for Generalstabsofficerers, Artilleri- og Ingeniørofficerers videre Uddannelse, og hvilke Forhold det var Skoleofficerens særlige Opgave at varetage. De fleste af denne Klasses Elever var ældre Mænd, der havde deltaget i Krigen, og det kom til forskellige Uoverensstemmelser med Chefen, som vilde bevare en lovlig gammeldags Aand og Tone. Følgen blev, at Fader allerede i Foraaret 1870 maatte fortrække fra denne Virksomhed, som ellers passede ham saa godt. Vi flyttede saa til en stor, fuldt ud tidssvarende Lejlighed i et nyopført Hus paa Thorvaldsensvej (nuværende Nr. 5) paa Frederiksberg, hvor vi boede i en længere Aarrække, og hvor min yngste Broder Aage blev født i 1873.

Fader fik samtidig Kommandoen over 8. Bateria ved 2. Artilleriregiment, hvis udmærkede Chef var den høje statelige Oberst Kammerherre C. I. F. Lønborg, Søn af Faders gamle Chef fra Højskolen. At være Batterichef dengang var ikke nogen Gerning, der lagde særlig megen Beslag paa en Mands Tid. Materiellet var de riflede 4 π Forladekanoner, som ikke stillede store Krav hverken ved

Skarpskydningerne paa Amager Fælled, ved større Øvelser e. l. Evoleringen med et Batteri var derimod efter Tidens Brug meget indviklet og sammensat, og der forredes meget for at være en virkelig 1. Klasses Exercermester. Gamle Kammerater af Fader har senere fortalt mig, at han i den Retning var en virkelig Mester, og at man paa lang Afstand kunde kende hans skarpe gennemtrængende Kommandostemme, naar han tumlede med sit Batteri paa den vidtstrakte Amager Fælled, der i alle Henseender var en ideel Øvelsesplads for det fornemme Vaaben. Exercertiden i Sommermaanederne var en festlig aarlig tilbagevendende Periode for Datidens Artillerister, naar alle Batterierne var samlet paa Fælleden, og naar samtlige Officerer i den tidlige Formiddagstime samledes ved det fælles Frokostbord hos Madam Kofoed og Datteren Mille i Parken ved Foden af Fælleden. I Sommertiden var der ogsaa de store Lejrsamlinger ved Hald, hvor der afholdtes feltmæssige Øvelser i det stærkt couperede Terrain under de kommanderende Generaler eller andre af de store kendte Hærførere fra vore Krige. Med 8. Batteri deltog Fader i disse Lejrøvelser i 1870 og 1876. Batterierne marcherede gennem Sjælland til Kallundborg og indskibedes her i Marinens Transportbaade, som derefter blev bugseret til Aarhus, hvorfra Batterierne marcherede videre til Hald. Samtlige Vaabenarter fik Lejlighed til Deltagelse i Øvelser af krigslignende Karakter, og Samlivet i Lejren efter Dagens Øvelser har været pragtfuldt. Det er derfor ikke saa underligt, at det af alle var meget eftertragtet at blive kommanderet til Hald.

Fader har ogsaa været kommanderet til Tjeneste ved den saakaldte »Krudtprøve Kommission«. Jeg husker fra

mine tidligste Drengaar, at vi en Sommer boede i Frederikværk og overværede Prøverne af det nyfremstillede Krudt fra Krudtværket ved Kastning med de gamle glatløbende Morterer. Jeg erindrer tydeligt, at man kunde følge de udskudte Kugler paa deres høje krumme Bane gennem Luften, og at jeg har været med til at grave Kuglerne op af det bløde Sand paa Skydebanen, ligesom jeg tydeligt mindes Køreturene frem og tilbage i de hertil benyttede Trillebøre.

2. Artilleriregiment var indkvarteret i den gamle, tidligere af Hestgarden benyttede Kaserne ved Frederiksholms Kanal, den gamle fornemme Afdeling, der blev opløst i 1867, og ved hvilken Kong Christian den 9de havde forrettet Tjeneste som ung Lieutenant og som Chef. Hvert Batteri havde store brede og rummelige Stalde ved de 3 indre Gaarde, hvortil Adgangen var gennem Porte fra den lange smalle Kasernegaard i hele Kasernens Længde. Stejle Trapper førte op til mørke, ret vildsomme Gange, hvorfra der var Adgang til de mørke Belægningsstuer med Vinduer til de indre Gaarde. Paa Kasernen boede Faders fortræffelige Stabssergent Openhagen, en udmærket Type paa den gamle højt for-tjente Underofficersstand.

Først i Slutningen af 1870erne blev Batteriet forsynet med de nye højmoderne Bagladekanoner, de 9 cm Staalkanoner fra Krupp Model 1876 (9 cm S. K. M. 1876). Det maa have været en fuldstændig revolutionær Forandring for Datidens Artillerister.

I Eftersommeren 1874 blev Fader tilligemed Københavns Kommandant (eller rettere Souskommandant, som det dengang hed) Oberst W. C. B. Stricker og Ritmester

A. S. H. Flindt af Krigsministeriet udtaget til efter Indbydelse fra den prøjsiske Regering at overvære nogle store Tropheøvelser i Hannover. Samtlige fremmede Officerer var Kejserens Gæster. Det var første Gang siden 1864, at danske Officerer officielt paa en saadan Maade kom i nærmere Berøring med den tyske Hær.

Der blev paa forskellig Maade i disse Aar lagt Beslag paa Faders Arbejdskraft. Foruden at være Medlem af Direktionen i Artilleriofficersforeningen var han i en længere Aarrække Medlem af Frederiksberg Ligningskommission, Medlem af Bestyrelsen for Frøken Schneiders Børnehjem paa Vodroffsvej, det nuværende Nr. 20, og fra Begyndelsen af 70'erne Formand for »Husflidsforeningen for Frederiksberg og Vesterbro«. Det er vanskeligt i vore Dage, hvor Frederiksberg og Vesterbro hver for sig tæller betydeligt over 100,000 Indbyggere, at tænke sig, at for omtrent 60 Aar siden var disse to Bydele ikke større, end at de maatte være fælles om en Forening. At denne Forening kunde samles om »Husflid«, kan vel ogsaa nok give Anledning til lidt Eftertanke i vore Dage. Foreningen havde aarlige Udstillinger, som afholdtes i Industriforeningens Bygning, denne Bygning der var opført i Anledning af den første store nordiske Udstilling i København i 1872. Jeg mindes særligt Husflidsforeningens Udstilling det efterfølgende Aar. Deres Majestæter Kong Christian den 9de og Dronning Louise viste Foreningen den Ære at aflægge den et Besøg. Jeg ser tydeligt Fader som Foreningens Formand vise Dronningen rundt til de udstillede Genstande, der omfattede Broderier, Haandarbejder, udskaarne Sager i Træ m. m. Nogle af Genstandene blev solgt og blev betalt med blanke Krone-

stykker, som lige i de Dage var sat i Cirkulation i Stedet for de gamle Rigsdaler, Mark og Skillingsmønter. Fader fremviste ogsaa et Par Strømper, som vor Barnepige Ane havde stoppet, et Arbejde hvori hun efterhaanden havde opnaaet et virkeligt Mesterskab; hun havde sikkert daglig 4 Par at stoppe til os Drengene. Dronningen udtalte sin Anerkendelse af dette Arbejde, der var udført paa et Par af Moders fine hvide Strømper, og hun tog disse i sin Haand for at vise dem til Omgivelserne, og den lille yderst beskedne og sky Ane blev hentet frem fra Baggrunden, hvor hun havde gemt sig. Ane fik Præmie og Diplom for sit Arbejde, og det blev vel nok den stolteste Dag i dette trofaste gamle Menneskes Liv; i hened en Menneskealder tjente hun i mine Forældres Hjem.

Aarene gik og vi nærmede os Slutningen af 1870erne. Fader var rask og flink, men truende Uvejrsskyer begyndte ligesom at samle sig. Den 29. April 1879 vilde Fader naa den skæbnesvangre Alder af 52 Aar, da den ubarmhjærtige Aldersgrænse truede med at ramme ogsaa ham. Artilleriet var dengang kun et lille Vaaben; der kunde komme længere Perioders Standsning i Avancementer, og dette var netop nu Tilfældet, selv om Fader dog var naaet frem som den ældste i Kaptajns Rækken. Skulde denne haarde Skæbne virkelig ubarmhjærtigt ramme en Officer i hans bedste Alder, en Officer der havde gjort meget tilfredsstillende Tjeneste i sit Vaaben i 33 Aar, som havde deltaget i 2 Felttog og for denne sin Deltagelse havde erhvervet ikke blot Anerkendelse, men som havde faaet Lejlighed til efter almindelig Opfattelse at gøre sig virkelig fortjent? Den gamle Artilleriofficer, General W. F. L. Kauffmann var paa dette Tidspunkt Krigsminister,

og Faders trofaste Ungdomsven J. J. Bahnson var fornylig blevet Departementschef, saa vi vidste, at Faders Skæbne var i saa gode Hænder, som det var muligt. Tiden gik og vi nærmede os i en uhyggelig Grad Fødselsdagen, uden at der skete noget. I Slutningen af det foregaaende Aar havde Fader haft et alvorligt Anfald af Gigtfeber; det havde været en alvorlig og trang Vinter, men han var dog efterhaanden blevet nogenlunde rask.

Endelig kom den afgørende Kundgørelse den 21. April, altsaa 8 Dage før Fødselsdagen. To af Hærens højst fortjente Generaler, der begge var meget nær ved den for denne Officersklasse fastsatte Aldersgrænse, og som begge var meget svagelige, fik deres Afsked. Dette gav naturligvis Anledning til forskellige Avancementer og Forsættelser, og Fader fik sin Udnævnelse til Oberst. Jeg glemmer aldrig det Øjeblik, da Ordonnantsen fra Krigsministeriet sent paa Eftermiddagen kom ud til Thorvaldsensvej med Kundgørelsen og jeg lukkede op for ham, da han ringede paa; et lille Udklip med Angivelse af Udnævnelsen har jeg endnu. Det var en lykkelig Dag.

Havde man ikke vidst, at Fader havde mange Venner, saa fik man rigtignok nu Beviser derfor. Det strømmede ind med Telegrammer, Breve og Lykønskninger, og Blomster fyldte vore Stuer. Den 21. var en Fredag, og den paafølgende Søndag vandrede en hel Skare af Slægt og Venner, Kammerater og Paarørende, Unge og Gamle til Thorvaldsensvej for personligt at være med til at fejre den lykkelige Begivenhed. (Det var for mange en lang Vej; thi Sporvogne paa Frederiksberg eksisterede ikke og kun enkelte Hovedlinier overhovedet i hele Byen). Fødselsdagen den 29. fejredes med en stor Fest hos Bedste-

moder ved Nørrevold, hvor de nærmeste af Slægt og Venner var samlet. Min Broder Vilhelm og jeg sad ved et lille Bord i Dagligstuen (den røde Stue) ved Siden af Spisestuen. Bedstemoder selv holdt den egentlige Festtale.

Faders Sygdom havde alligevel været af alvorlig Art, og nu da Spændingen var lykkeligt udløst, galdt det om at komme rigtigt til Kræfter igen. I Begyndelsen af Maj rejste Fader med sin trofaste Ven Professor Frantz Howitz til Badestedet Teplitz i Bøhmen for at gennemgaa en Kur. Den havde tilsyneladende god Virkning, og efter Hjemkomsten overtog Fader med Lyst og Interesse sin nye Kommando som Chef for 2den Artilleribataillon, der omfattede 5. og 6. Fæstningskompagni, sidstnævnte Faders eget Kompagni fra 1864. Det kneb alligevel med at genvinde Kræfterne og han kom sig i Virkeligheden ikke. I Foraaret 1880 var han igen syg, og Sommermaanederne, som tilbragtes i Hellebæk, bragte ingen Lindring. Den ellers saa kraftige Mand kunde kun med Besvær gaa selv en mindre Tur; han havde alvorlige Smerter og Kræfterne tog af i en betænkelig Grad. Ved Ikrafttrædelsen af den nye Hærlov (af 1880) og Artilleriets Udvidelse blev Fader om Efteraaret ansat som Chef for den nyoprettede Trainafdeling, men han kom aldrig til rigtigt at overtage den nye Kommando. En lille Maaned før Jul maatte han igen gaa til Sengs. Han var selv klar over Sygdommens Alvor, og jeg husker at have hørt ham udtale: »Jeg ved godt, at naar jeg nu maa gaa til Sengs, kommer jeg aldrig op mere«. Det blev en sørgelig Juleaften. Moder blev naturligvis hjemme hos Fader, medens vi Drengene som sædvanlig var hos Bedstemoder sammen med de andre nærmeste af Familien.

Tilstanden blev snart mere og mere betænkelig, og den 12. Januar 1881 tidligt om Morgenen døde Fader efter at have været bevidstløs det sidste Par Dage. Den 18. blev han begravet fra Garnisons Kirke, hvor daværende Sognepræst V. K. Schousboe, senere Biskop i Aalborg, talte varmt, smukt og forstaaende over den gode danske Mand, der var gaaet bort. Han omtalte Faders Indsats i begge vore Krige og navnlig Kampen ved Mysunde, et af de saa sørgeligt faa Lyspunkter i den sørgelige Krig, der for en kort Tid skulde give Nationen lidt Tillid til et tilfredsstillende Resultat i Kampen mod den store Overmagt. Han omtalte Faders nære Forbindelse med den sønderjydske Sag og hans varme kristne Barnetro, og sluttede med en varm Bøn for Hustruen, der stod alene tilbage med de mange Drengene*). Hele Kirkens Gulv var fyldt med de mange af Slægten, Venner og Bekendte foruden talrige Officerer af Hær og Flaade, der vilde vise Fader den sidste Ære. Som Repræsentant for Hans Majestæt Kongen mødte Faders gamle Ven, daværende Adjudant af Artilleriet, Kaptajn C. Baron Güldenchrone. Bisættelsen fandt naturligvis Sted i den store Familiegrav paa Garnisons Kirkegaard. Moder tog lige hjem fra Kirken, men vi ældre Dreng fulgtes med Pastor Schousboe i hans Vogn til Kirkegaarden. Vi kunde herfra se, at alle Artilleriets Officerer, foruden adskillige andre, i sluttede Geledder med Artillerigeneralen E. V. Schreiber og Faders gamle Ven General L. E. Fog i Spidsen til Fods fulgte efter Kisten, en Hædersbevisning som vistnok kun sjældent er forekommet. Det var en kold Vinterdag og et tykt Snelag dækkede Gaderne. Et

*) Pastor Schousboes Tale stod trykt i Bladet »Dannebrog« af 5/2 1881.

virksomt Liv var hermed for tidligt afsluttet. Fader manglede ved sin Død 3 Maaneder i de fyldte 54 Aar. Den egentlige Dødsarsag var den Brightske Sygdom, fremkaldt ved den nylig overstaaede Gigtfeber.

En brav Artilleriofficer, Kaptajn P. C. Bang, der i en uhyggelig Grad nærmede sig den skæbnesvangre 52 Aars Alder, blev ved Faders Død og det dermed følgende Avancement reddet fra den haarde Skæbne, der kort i forvejen havde truet vor egen lille Kreds. Faders jordiske Gerning var afsluttet, men hans Minde indenfor Familiens gamle Vaaben holdes endnu den Dag idag i Ære.

Naar jeg skal give en kortfattet Karakteristik af min Fader, vil jeg sige, at han først og fremmest var en Mand, i dette Ords gode og egentlige Forstand. Der var noget kækt og rankt over ham baade af Skikkelse og af Karakter. Han var først og fremmest Soldat, gennemtrængt af den gode gamle militære Aand, som dengang og endnu i længere Tid derefter raadede indenfor Hærens Rammer — man maa jo huske paa, at han blev født godt 12 Aar før Frederik den 6tes Død — men han havde desuden megen Forstaaelse af Tidens Rørelser og var levende interesseret i mangfoldige praktiske Foretagender. Uden at være i Besiddelse af særligt fremragende Evner, hverken i den ene eller den anden Retning, havde han en god, sund og menneskelig Forstand og sin egen selvstændige Mening om Mennesker og Forhold, og han var aldrig bange for at vedkende sig dette og for at udtale det paa sin karakteristiske og djærve Maade. Var der noget, som saarede hans Retfærdighedssans eller som krænkede hans helligste Følelser, maatte hans Harme have Luft. Professor Frantz Howitz har fortalt flere Smaa-træk herom allerede fra deres unge Dage og sagt mig, at netop dette Forhold bidrog saa meget til, at alle maatte holde af ham og respektere ham. Fader var et dybt grebet og ærligt kristent Menneske; det intime Samliv og den varme Forstaaelse med den gamle Præst i Moldrup har

uden Tvivl udviklet dette, som paa mange Maader satte sit Præg paa hele hans Fremtræden (Moder ejede et Exemplar af Det Ny Testamente i Miniatureformat. Det var meget slidt, for Fader havde under hele Krigen baa-ret det paa sig i sin Patrontaske). Jeg havde den store Lykke at opleve min Konfirmation nogle Maaneder før Faders Død og paa et Tidspunkt, da han endnu befandt sig nogenlunde vel. Da vi den efterfølgende Onsdag var til Alters, blev jeg meget betaget af at se, hvor dybt grebet Fader var af at være med til den hellige Handling, og medens vi knælede paa Knæfaldet, sang han med klar Stemme til de Salmever, som lød fra Koret. Mit Indtryk fra den Dag staar altid saa levende for mig, hvergang jeg senere i Livet har været til Alters.

Fader havde af Naturen et udmærket og friskt Humør, som ofte kunde være ligefrem smittende. Med Fryd tænker jeg paa de Timer, jeg mussestille har siddet i Nærheden af Spillebordet der hjemme paa Thorvaldsensvej eller hos Bedstemoder, naar Fader var med til at spille Kort; særlig henrykt var jeg, naar de spillede L'hombre, for det gav altid Anledning til de kraftigste Morsomheder. De sidste Aar, Fader levede, var der dog ikke meget tilbage af det gode Humør.

Fader havde en meget stor Bekendtskabskreds og kom i Berøring med en stor Mængde Mennesker, hvortil uden Tvivl bidrog den smukke sociale Position, han indtog efter sin lykkelige Deltagelse i Krigen 1864. Han var en meget søgt Selskabsmand — maaske mere end det egentlig var sundt og godt for ham — og han maatte ofte i Selskabslivet optræde som Taler. Der kom ogsaa en Del Mennesker hjemme hos os, men det var mest Familien

og de nærmeste Venner, da de oekonomiske Forhold, navnlig i de senere Aar, ikke tillod videre omfattende Selskabelighed. Fader havde i egentlig Forstand mange Venner, saa det var fuldt ud berettiget, da Moder i den ved Faders Død i Aviserne indrykkede Dødsanmeldelse sluttede med: »hvilket herved bekendtgøres for hans mange Venner.«

Fader var ualmindelig lille af Væxt, men forøvrigt af en god harmonisk Legemsbygning; naar han var til Hest, var hans ringe Højde dog betydeligt mindre iøjnefaldende. Da Moder ligeledes som Kvinde var paafaldende lille af Skikkelse, passede de to ogsaa i det ydre forunderligt godt til hinanden. Ak ja, hvor staar de to kære Skikkelser lyslevende for min Erindring, naar jeg tænker paa dem kommende spadserende sammen Arm i Arm.

Det er mange Aar, der er forløbet, siden min Fader døde. Han ejede den sjældne og lykkelige Evne, at enhver, der havde lært ham at kende, aldrig kunde glemme ham.